

BÁRDOS KORNÉL

A kőszegi iskolarektor szerződése a XVII. században

Az evangélikus zenei nevelés emléke

A Bécsi béke (1606) által biztosított vallásszabadság évtizedei az evangélikus egyházak és iskolák virágzásának korszaka voltak országszerte. Tudjuk, hogy a királyi Magyarországon és Erdélyben Soprontól Brassóig a neves evangélikus gimnáziumok zenében is értékesek voltak. A korabeli európai barokk többszólamúságnak és hangszeres zenének váltak otthonaivá. A fennmaradt iskolaszabályzatok mindezt tanúsítják. A gimnáziumokban általában hetente négyszer tartottak ének- és zeneórát. A diákok kórusa — kiegészítve felnőtt énekesekkel — zenekari kísérettel rendszeresen énekelt templomban, temetésen, esküvőn, iskolai ünnepélyen, iskoladráma keretében. Részt vettek a hagyományos kántálásokban is a polgárok házáinál.

Jelen esetben ezt az intenzív zenei igényt és gyakorlatot korabeli kisebb iskolában is tudjuk bizonyítani: Kőszeg három tanerős — algimnáziumnak értelmezhető — ún. latin iskolájának 1669-től való iskolarektori szerződését találtuk meg nemrég, amelyet a 17. századi zenei nevelés értékes tanúbizonyosságának tartunk.¹

A szabad királyi város tanácsa mint kegyúr által kiadott, 15 pontból álló instrukciószerződés nem csupán pedagógia és evangélikus hit szempontjából állít magas mércét az iskola rektora elé, de a hagyományos szöveg azért is figyelemre méltó, mert hét pontja a rektornak szorosan veit zenei köteleseit határozza meg. A 3. pont az úrvacsorai énekeknek tanításáról intézkedik. Az 5., 6. és 12. pont a kórus és zenekar szerepléseivel kapcsolatos feladatairól szól. A 7. pont az országszerte élő evangélikus hagyományra utal: idegenből jövő ifjak közül csak azokat vegye fel, akik zenéhez értenek s megígérik, hogy legalább egy évig az iskola tanulói lesznek. Természetesen figyelmeztet viselkedésükre is ügyeljen! A 13. pont a kották, énekeskönyvek és hangszerek lekiismeretes őrzését írja elő. Mintha csak Kodály lelke szólna a kőszegi tanács hangjában, amikor a 10. pontban a zenetanítás fontosságát, életre szóló élményét és hasznát hangsúlyozza. Különösen e szépen megfogalmazott pont átgondolása után úgy érezzük, hogy a 17. századi iskolarektor és maga a városi tanács zene iránti szeretetének és elkötelezettségének Kodály országában ma is van mondanivalója. A tanulságokon is érdemes elgondolkodnunk!

Mivel ez az ismeretlen szöveg nem csupán pedagógia- és zenetörténeti szempontból fontos, de a 17. századi evangélikus liturgiának és a lutheri lelkiségnek is gazdag dokumentuma, sőt gondolatai ma is aktuálisak, közülük magyar fordításban:²

„Köszeg szabad királyi város nemes és tiszteletre méltó Tanácsának instrukciója és szerződése, amelyet Ruthkay Györgynek, a német iskola szabályosan meghívott rektorának adott.

Minekutána a nemes, tiszteletreméltó és bölcs Tanács a maga és az egész Köszeg nevében a nagy tudású Ruthkay György urat a német iskola rektorának Isten nevében szabályosan meghívta, ő pedig a meghívást elfogadta, e szükséges instrukciót és szerződést is átnyújtja, hogy ennek szellemében végezze az iskolai és a templomi szolgálatát s megfelelő fizetést kapjon. Mindezzel az a célja, hogy az iskolában minden a legnagyobb rendben, buzgósággal és szorgalommal történjék. Gyümölcsét érezze az ifjúság és a város egész közössége. Ruthkay György úr pedig feladatainak végzésében az akadályokkal és helytelenségekkel szemben erre támaszkodhassék s így eredményesebben érhesse el célját.

1. Mivel Isten kimeríthetetlen kegyelméből és csodálatos bölcsességéből e városban még szabadon él a tiszta evangélikus hit (Isten e jóságáért szívbeli dicséretet és hálát kell mondanunk és alázatosan kérnünk, hogy őrizze meg számunkra), amelyet Istennek a Szentírásban élő tiszta Igéjében találjuk megfogalmazva és alapozva, a meg nem változtatott Ágostai hitvallásban, a Schmalkaldeni cikkekben, Luther nagy és kis Kátéjában, a teljes Formula Concordiae-ben, amint a három fő (Apostoli, Niceai és Atanázi) hitvallásban is kinyilvánítva, így a Mindenható Istennek és a nemes és tiszteletre méltó Tanácsnak is az a határozott kívánsága, hogy Ruthkay György úr ehhez a hithez hűséges és állhatatos legyen, a rábízott ifjúságot a káténak, a zoltároknak stb. tanításával, a Szentírás legfőbb szép mondásainak átültetésével a legjobb tudása szerint hitében megalapozza. Új éneket csak a lelkipásztor tudtával és beleegyezésével vezessen be. Általában kerüljön mindent, ami ennek ellenére lenne és keresztyén módon mellőzzön.

2. A lelkipásztorhoz hasonlóan az iskola pásztorja [Schulhirt] személyére is érvényes a Titushoz írt levél mondása: Mindenben tenmagadat adván példaképül a jó cselekedetekben; a tudományban romlatlanságot, méltóságot mutatván... Bizonyos, hogy akire mások vezetését bízták, saját életének példájával sokat tud elérni és építeni. Felhívjuk Ruthkay György úrnak a figyelmét arra, hogy istenfélelemben járjon, keresztyéni és példaadó életre, nevezetesen mérsékletre, tisztaságra, egyetértésre, alázatosságra és szerénységre törekedjék. Az iskola tanulóit s másokat is ilyen erényekre vezessen és tanítson.

3. Mivel Luther a kis Kátéjának előszavában megírta, nem keresztyén az, aki évente legalább négy alkalommal nem kíván az Oltáriszentséghez járulni, ezért szükséges, hogy Ruthkay György úr, a sekrestyés és családjaik, valamint az egész ifjúság évente négyszer, mégpedig Pál megtérése, nagycsütörtök, János és Mihály ünnepén áhítattal vegyék magukhoz az Oltáriszentséget. Néhány nappal előtte az egész Káté ismétlésével, imádsággal és énekekkel keresztyéni lelkületben készüljön fel erre az ifjúság. Az ünnep érdekében a lelkipásztornak az a kívánsága, hogy a magyar iskolába járó német tanulókat is velük együtt készítsék fel az ünnepre.

4. Hogy minden jó rendben és lendületesen történjék, Ruthkay György úr legyen rajta, hogy a magyar iskola rektorával, valamint munkatársával, a sekrestyével is tisztas barátságban, egyetértésben és illendő jó viszonyban éljen. Ha szükséges, a legnagyobb szelídséggel és türelemmel figyelmeztesse őket. Amennyiben — Isten ments — félreértés vagy viszály támadna köz-

tük, időben tudassa az inspektor urakkal. Azok tanácsával és közbelépésével oldja meg a kérdést. Ily módon mindenfajta haragot előzzön meg vagy szüntessen meg.

5. Vasárnap, ünnepeken és egyéb napokon a Rektor úr időben jelenjék meg a templomban. A hangszeres kottákat és az énekeket megfelelő helyen felnyitva készítse elő, hogy a harangszó után azonnal kezdhesék az istentiszteletet. Csak azokat a korálokat énekeljék, amelyeket a lelkipásztor kijelöl.

6. Legyen gondja arra, hogy a nagyobb és kisebb diákok az ünnepi és a hétköznapi istentiszteleten vagy áhítaton szorgalmasan jelenjenek meg. A pult előtt állva buzgón énekeljenek. Majd áhítattal hallgassák meg a prédikációt és imádkozzanak. Ne mászkáljanak, ne fecseghessenek. Az istentisztelet befejezése előtt ne engedje ki őket a templomból, különösen jobb időben. A hiányzókat minden esetben egy garassal büntesse úgy, hogy a kántálásból befolyt és a Rektorra bízott összeg elosztásánál ezeket mellőzze, a szorgalmasokat viszont jutalmazza. A visszaeső bűnösöket megfelelően büntesse meg. Hogy minden rendben történjék, mind a két táblánál két felvigyázót állíttasson ki heti váltással, hogy azok a rendetlenkedő és hiányzó fiúkat felírják a névsorba s aztán jelentsék.

7. Idegenből érkező, tanulni vágyó ifjak közül — a lelkipásztor tudtával és beleegyezésével — csak azokat vegye fel, akik értenek a zenéhez és komolyan, becsülettel megígérik, legalább egy évig helyben maradnak és szorgalmasan tanulnak a fiúkkal együtt, mivel lakásukról, élelmükről és italukról a polgárok gondoskodnak. Ügyeljen azonban a tekintélyére, illő fegyelmet tartson közöttük, hogy ne a saját fejük szerint cselekedjenek és visszaéljenek a polgárság jóságával. Végül azt se tűrje a Rektor úr, hogy nyilvános kocsmákban s főleg gyanús zugokban tartózkodjanak, lakomákat, táncokat rendezzenek s más illetlen dolgokban vegyenek részt. Ha mégis hibáznak, az említett vagy más megfelelő módon büntesse meg őket.

8. Ruthkay György úr (miként a sekrestyés és az idősebb tanulók is) naponta — a zeneórán kívül — öt órát tartsanak az iskolában, télen délelőtt kettőt, délután hármát, nyáron pedig délelőtt hármát, délután kettőt. Az órákat csak nagyon fontos okból hagyják el. Amennyiben az inspektor urak tudtával és engedélyével el kell utaznia vagy egyéb okból távol maradnia az iskolától, megfelelő idősebb tanuló helyettesítse, ennek híján a sekrestyés tanítsa az osztályokat. Hasonlóképpen a sekrestyést is hivatali elfoglaltsága vagy távolléte esetén — előzetes bejelentés után — maga vagy az egyik idősebb tanuló helyettesítse.

9. A diákokat mindenekelőtt istenfélelemre, imádságos lelkületre és erkölcsös életre nevelje és szoktassa. E célból fegyelmet tartson közöttük, az iskola szorgalmas látogatására és a leckéjük megtanulására készítse őket. Ha egyesek hibáját és hiányzását a szüleik kimenteni igyekeznek, járjon alaposan a dolog után, hogy megalapozatlan kimentésnek ne adjon hitelt. A kik latint is tanulnak, szoktassa rá őket, hogy egymás között latinul beszélgessenek, hogy ezáltal kialakuljon és megmaradjon bennük a műveltség és erkölcsiség jellege [Signum Latinitatis et Morum]. Az órák alatt feleslegesen ne küldje ki a diákokat s ne is engedje meg, hogy az idősebb tanulók kiküldjék őket és így az utcán vagy a téren futkározzanak s a csavargáshoz szokjanak.

10. Különös gondja legyen a Rektor úrnak, hogy az arra alkalmas fiú-

kat zenére tanítsa. Úgy haladjanak, hogy muzsikájukkal Istennek és a gyülekezetnek szolgálhassanak. A zene iránti lelkesedést olyan mértékben keltse fel bennük, hogy kitartsanak a tanulásban. Így mindjobban haladjanak előre a tudásban, mert a zenei tudásukkal mindenütt boldogulhatnak és megfelelő eltartást érdemelhetnek ki maguknak. Ezért naponta rendszeresen tartson egy zeneórát számukra. Amennyiben viszont rendkívüli órákra is szükség van, azoktól, akik ezt kívánják, tiszteletdíjban részesül.

11. Ami pedig az osztályok tanítását illeti, Ruthkay György úr az előírt tananyagot fogadja el és ehhez alkalmazkodik. Szorgalmas iskolai munkájukról évente kétszer nyilvános vizsgán olyan módon számoljanak be, ahogy azt az inspektor urakkal alkalmasnak fogja tartani.

12. A temetések is szorgalmasan végezze Ruthkay György úr. Az *imával* végzett temetésen a háznál rövid ének, a menetben Krisztus Király ember 's Isten kezdetű, a sírnál a lelkipásztor imája és áldása után pedig Jer temessük el a testet c. ének hangzik fel. Az *intellemmel* végzett temetésen a háznál hosszabb az ének, a menetben egészen a kápolnáig és a sírnál is minden úgy történik, mint az előzőnél. A kijövet alkalmával ismét halottas ének hangozzék fel. A *predikációs* temetésen a háznál két éneket énekelnek, amelyek közül az egyik több szólamú motetta. A menetben mint az előzőknél. Ha a predikációt a várostemplomban [Szent Jakab templom] tartják, akkor egy másikra van szükség és egy éneket a kimenetelre szánnak. Ezután a templomban vagy a kápolnában még a predikáció előtt a zenekar gyászzenét játszik vagy énekelnek, a továbbiakban nincs változás. De a sírnál a Jer temessük el a testet kezdetű ének után az Im hol fekszem, mint férgecske c. ének is következik.

13. Az átadott leltár szerint viselje gondját a hangszeres kottáknak, az énekeskönyveknek, a hegedűknek és általában a kórusnak és az iskolának, hogy semmi se vesszék el vagy gondatlanságból elszakadjon. Ellenkezőleg mindent épen és tisztán őrizzen meg.

14. Ha idővel váratlanul úgy adódna, hogy Ruthkay György úr akár a saját, akár a nemes és tiszteletre méltó Tanács részéről felmerülő kellő ok alapján a rábízott rektorságot tovább nem kívánja viselni vagy máshová szándékozik távozni, negyedévvvel korábban azt mindkét részről jelenteni kell és hivatalos elbocsátó levelet szerezni. Az ifjúságot ugyanis nem szabad megfosztani hirtelen tanítójától, sem rendetlenségre és mulasztásra kényszeríteni, hanem időben gondoskodnunk kell az utódról.

15. A nemes és tiszteletre méltó Tanács meghagyása szerint a templomi és iskolai munkájáért nem csupán az eddig szokásos évi 32 császári forintot kapja meg a városi kamarási hivataltól, hanem a német gyülekezettől is kap évi 20 császári forintot készpénzben negyedévre elosztva. További jövedelme: Swetics András úr malmából évi 20 mérő búza, szabad lakás és a szüretkor a szokásos kollektá. E célból Ruthkay György úr személyesen vagy megbízottja által kötelességének érzi a német polgárságot és a német istentiszteleten résztvevő egyéb híveket köszönteni, azok pedig készek — Isten áldásának megfelelően — megjeleni. — Negyedévenként minden tanulótól 5 garas iskoladíjat, vásár, aratás és szüret idején pedig mindegyiktől 2 dénárt kap. Ezen iskolai, vásári stb. pénznek felét a sekrestyésnek adja. A predikációs temetésekért eddig 15 garas, az intellemmel végzettekért 8 garas, az *imával* végzettekért 5 garas járt neki. A szokást továbbra is fenntartjuk. A sekrestyésnek minden temetésen a harangozásért 2 garast adunk. Ruthkay

György úrnak megművelésre és használatra még rendelkezésére áll egy szőlő az ún. grófi dűlőben a Feyrabendt és Somody szőlők között.

Mindezek megerősítésére és biztosítására az instrukciót és a hozzácsatolt konvenciót két példányban elkészítve a város pecsétjével, valamint Ruthkay György úr aláírásával és szokásos pecsétjével ellátva (annak kifejezésére, hogy az instrukció előírásaihoz hűségesen ragaszkodik), az egyik példányt a városházi kancellárián letétbe helyezzük, a másikat Ruthkay György úrnak átnyújtjuk. Kelt szabad királyi Kőszeg városában 1669. június 13-án.”

JEGYZETEK:

1. A szerződés zenei jelentőségével A kőszegi iskolarektor zenei kötelességei a 17. században címen a Magyar Zene 1982. évi 1. számában (5—7. l.) foglalkoztunk. Sulyok Imre e dolgozat alapján a Diakónia 1982. évi 2. számában (87. l.) méltatja a szerződés jelentőségét.

2. Az 1669. jún. 13-i szerződés német szövege: Országos Széchényi Könyvtár Fol Germ 701. sz. Szövegvariánsai: 1663. ápr. 30. Kőszeg Evang. gyülekezeti lt. Fasc I/11.; 1683. aug. 10. uo. Fasc I/4. Az 1663-as szerződésnek Kőszeg város tulajdonában levő példánya másolatát dr. Bariska István főlevéltárosnak köszönjük. — Itt köszönjük meg dr. Schulek Tibornak, hogy fordításunkat ellenőrizte.

KUTAS KÁLMÁN

Csak pára minden

Csak pára minden ... álmom ... álmodás ...
Mi más a lét? —: árnyéknak röpke árnya.
E Föld is csak árnyéklétű. Lejárja
évmillióit. Tűnő alkotás.

S bármit teremt a képzelet, tudás:
csak pillanatnyi villanó sugárba
kiszökkent álmom, melynek oldott szárnya
csillog s elég. A sorsa elmúlás.

Minden, mi van: valami másnak álma.
Egyik álmom a másikból kiszállva
kerengi örök körforgásait.

Míg pára-létünk végleg szerteszéled:
Lobogtasd egyre szétmálló igézet:
ó álomlét, bűvös foszlányaid!